

Lesson study: een effectieve methode voor professionalisering?

Lesson study is een methode waarbij een groep docenten zelf een vernieuwende les voorbereidt, en samen onderzoekt of deze werkt voor de leerlingen. In een stapsgewijs proces van ontwerpen, onderzoeken en bijstellen, werken docenten zo aan hun professionele ontwikkeling. Fontys en de Universiteit Gent onderzoeken momenteel de effectiviteit en toepasbaarheid hiervan bij LO.

TEKST LARS BORGHOUTS, MENNO SLINGERLAND EN BREGJE VAN DIJK-VAN EIJK

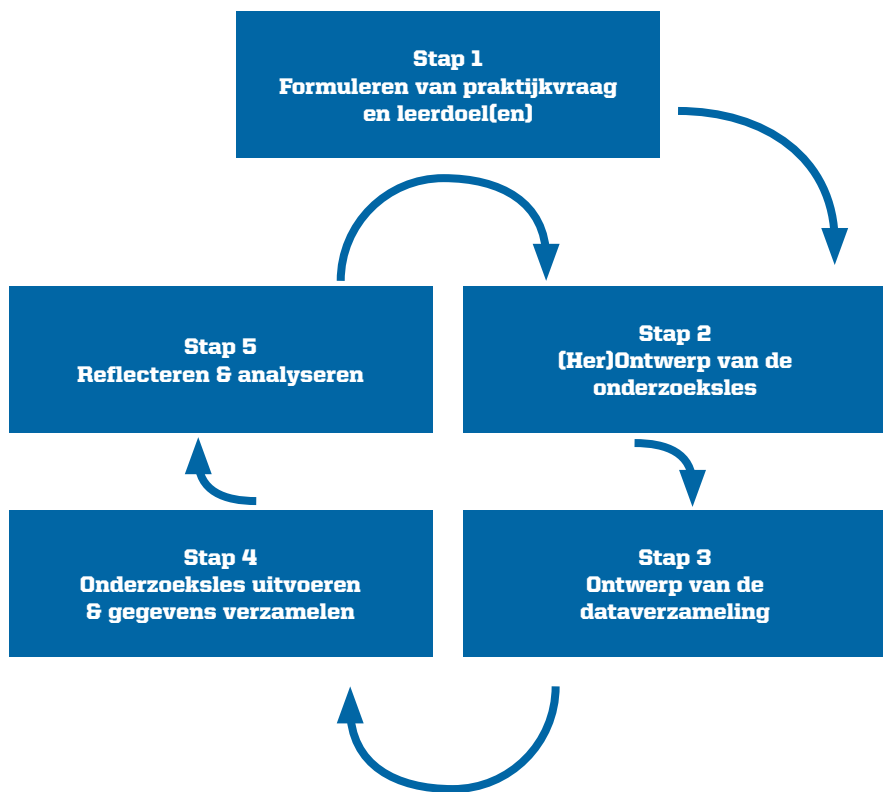
Leuk, een studiemiddag! Workshops volgen om inspiratie op te doen, misschien wat nieuwe kennis te horen krijgen, en natuurlijk veel oude bekenden tegenkomen. Vaak krijg je er nieuwe ideeën door voor je onderwijs. Maar de volgende dag sta je gewoon weer vanaf 's ochtends vroeg voor de klas, en komt er van die nieuwe ideeën niet altijd meer zo veel terecht. Herkenbaar? Nieuwe inzichten vinden maar moeilijk hun weg naar de praktijk van het (bewegings) onderwijs. De maatschappelijke aandacht voor doorgaande professionele ontwikkeling van leraren is mede daarom ook voor leraren LO relevant. De bestaande praktijk bestaat momenteel vaak uit eenmalige nascholingsactiviteiten, zoals de studiemiddag of workshop (zie ook het artikel van Slingerland en van Pelt elders in dit blad). Daarvan is helaas bekend dat die

een beperkte impact hebben op de kwaliteit van het professionele handelen van de docent LO (Aelterman, Vansteenkiste, Van den Berghe, De Meyer, & Haerens, 2014; Slingerland et al., 2016). Uit onderzoek naar professionalisering binnen de LO in drie Europese landen werd geconcludeerd dat het niet lukt om LO-docenten gedurende hun gehele loopbaan te ondersteunen in hun ontwikkeling (Armour, Makopoulou, & Chambers, 2012). Er is daarom behoefte aan effectievere vormen van docent-professionalisering. Een momenteel steeds vaker toegepaste methode, die hieraan wel eens tegemoet zou kunnen komen, is lesson study.

Hoe werkt lesson study?

Bij lesson study (LS) werken docenten samen aan hun vakdidactische en pedagogische ontwikkeling, waarbij de concrete lesvoorbereiding

▲
 Figuur 1, aangepast uit (Goei, Verhoef, Coenders, Vries, & Vugt, 2015). Indien de docenten tevreden zijn over de les, volgt na stap 5 uiteindelijk de afronding in stap 6.

en -uitvoering centraal staan. Vertrekpunt van LS is de eigen praktijk van de leraren in een team en hun vragen ten aanzien van vak-inhoud, lesuitvoering en leeropbrengst. Zij werken samen aan het ontwerpen, uitvoeren en onderzoeken van een les. Het draait hierbij niet om de 'perfecte les', maar vooral om het verwerven van professionele kennis door onderzoek te doen naar de eigen lespraktijk. De focus ligt daarbij op de interactie tussen het lesontwerp en het gedrag van de leerlingen in de les, en niet zozeer op het functioneren van de docenten tijdens die les. LS gaat vaak uit van een praktijkvraag van de docenten zelf. Er zijn echter ook varianten van LS waarbij het inhoudelijke thema en de procesbegeleiding door externe deskundigen (vaak onderzoekers) wordt geleverd (Dudley, 2015). De cyclus van ontwerpen en onderzoeken, ziet er bij LS globaal als volgt uit (zie ook figuur 1):

Stap 1

Praktijkvraag en leerdoelen: er wordt een centrale vraag voor de LS-serie opgesteld en docenten formuleren de specifieke (leer)doelen voor hun onderzoeksles. *Bijvoorbeeld: hoe kunnen we de minder vaardige leerlingen actiever laten deelnemen aan de les?* De docenten gaan vervolgens individueel of samen op zoek naar achtergrondinformatie hierover.

Stap 2

Ontwerpen van de onderzoeksles: de docenten ontwerpen een zogenaamde onderzoeksles. *Er wordt bijvoorbeeld een les ontworpen waarbij er in drie vakken op niveau gespeeld wordt, en vier flexibel in te zetten spelregels geïntroduceerd die positief kunnen werken voor minder vaardige leerlingen.* Het verschil met het ontwerpen van

een 'gewone les' is, dat de deze met collega's samen wordt ontworpen. Verder ligt de focus sterk op de praktijkvraag en daarmee samenhangende doelen. Belangrijk element in deze fase is verder het voorspellen van de het effect op een drietal voorbeeldleerlingen (die bijvoorbeeld drie motorische niveaus representeren) op de verschillende lesonderdelen.

Stap 3

Ontwerpen van de dataverzameling: het team maakt een plan voor de dataverzameling. Er wordt een observatieschema gemaakt waarin zowel algemene leskenmerken als de specifieke leeractiviteiten en gedrag van de drie voorbeeldleerlingen worden opgenomen. *In het geval van ons voorbeeld observeren we hoe actief de leerlingen deelnemen aan de les.* Ook is het gebruikelijk bij LS dat de geobserveerde leerlingen kort mondeling naar hun ervaringen worden gevraagd (max. 5 minuten per leerling). *Docenten zouden bijvoorbeeld kunnen vragen of de leerlingen zelf het idee hadden dat ze door de andere lesaanpak, actiever gingen meedoen.* De dataverzameling kan eventueel nog verder worden uitgebreid (bijv. met video-opnames, aantekeningen, reflectieverslag van de lesgever, enz.).

Stap 4

Uitvoeren van de les en gegevens verzamelen: de les wordt uitgevoerd door een van de docenten en de rest van het team verzamelt de gegevens volgens het plan voor dataverzameling. De observatie kan 'live' of achteraf op video gebeuren.

Stap 5

Reflecteren en analyseren van de les: op basis van de verzamelde gegevens wordt de les besproken in een evaluatiebijeenkomst. Deze nabespreking wordt eerst kort voorbereid, waarin bijvoorbeeld individuele observaties geordend worden. Het doel van de nabespreking is vervolgens het ontdekken van belangrijke inzichten voor de bijstelling of het herontwerp van de les. *Zijn de minder vaardige leerlingen echt actiever geworden? Waar lag dat vooral aan? Hoe kunnen we de les nog verder verbeteren?* De les wordt vervolgens minimaal nog een keer opnieuw gegeven en onderzocht, maar vaker kan ook.

Stap 6

Afronding: het leerresultaat voor de lespraktijk wordt besproken, en er wordt gereflecteerd op het LS-proces. Tevens wordt besproken hoe het leerresultaat eventueel met collega's (binnen de vaksectie, binnen de school) gedeeld kan worden. Deze totale cyclus neemt enkele weken in beslag, afhankelijk van het aantal herhalingen.

Mogelijke niveaus van doorwerking van docentprofessionalisering	Centrale vraag
Niveau 1: Reacties van deelnemende leraren	Hoe tevreden ben je over de professionaliseringsactiviteit?
Niveau 2: Leerwinst van deelnemende leraren	In hoeverre is er nieuwe kennis en kunde opgedaan?
Niveau 3: Institutionele steun en verandering	Is er ondersteuning vanuit de (onderwijs)organisatie en heeft het impact binnen de organisatie?
Niveau 4: Gebruik van nieuwe kennis en kunde	In hoeverre is er echt iets veranderd in de praktijk?
Niveau 5: Leeruitkomsten van leerlingen	Is er doorwerking op het niveau van leerlingprestaties, -attitudes of -gedrag?

► Tabel 1: de niveaus van Guskey voor doorwerking van docentprofessionaliseringsactiviteiten (Guskey, 2000).

Voor docenten die zelf ook wel eens aan de slag zouden willen met LS, zijn er enkele uitgangspunten waaraan voldaan moet worden om een LS-serie succesvol te kunnen laten verlopen:

- 1 Het LS-traject dient geborgd te zijn bij de schoolleiding, zowel ten aanzien van tijd, middelen als betrokkenheid.
- 2 Docenten nemen vrijwillig deel, en staan er positief tegenover.
- 3 Er is een vast moment in het rooster waarop het LS-team kan samenwerken. Het wordt aanbevolen bijeenkomsten van twee aangesloten lesuren te plannen, of een lesuur aan het einde van de dag met een mogelijkheid om daarna door te gaan.
- 4 Betrokken docenten hebben minimaal een maand lesgegeven aan hun klassen, zodat ze zicht hebben gekregen op de leerlingen en het klassenklimaat.

Zoals aan deze voorwaarden te zien is, is het vooral van belang dat het toepassen van LS niet onderschat wordt: het kost gewoon tijd en moeite!

Effectiviteit onderzocht

Binnen lerarenopleidingen aan verschillende universiteiten in Nederland lopen momenteel al initiatieven rondom lesson study. Er wordt ook op aardig wat scholen mee geëxperimenteerd. Daarbij probeert men soms met onderzoek te beschrijven en begrijpen hoe LS werkt. Naast het beschrijven en begrijpen van de interventies, zou echter ook moeten worden gekeken naar de effectiviteit ervan. Dit laatste ontbreekt vaak, zeker als het gaat om dit soort recente, meer vernieuwende professionaliseringsinterventies (Roesken-Winter et al., 2015). Dat is precies wat momenteel gebeurt in het onderzoeksproject 'Lesson study bij LO'. Lesson study is nog niet eerder onderzocht bij lichamelijke opvoeding, terwijl het vak zich naar verwachting juist goed leent voor deze aanpak, door het 'zichtbare' karakter van het leerproces. In ons onderzoek wordt daarom de effectiviteit van LS vergeleken met die van een eenmalige workshop. Gezien de tijdsbelasting die LS met zich meebrengt is het immers van belang om de eventuele opbrengsten te kunnen vergelijken met de huidige, minder arbeidsintensieve praktijk. Middels kwalitatief onderzoek onder docenten en hun leidinggevenden zullen kritische

succesfactoren en barrières van LS worden achterhaald. De effecten van de interventies worden verder gemeten op alle vijf de niveaus van Guskey (2000) (zie tabel 1). Deze niveaus laten zien dat een docentprofessionalisering uiteindelijk pas echt effectief is, wanneer leerlingen er beter van worden. Wanneer docenten een heel leuke studiemiddag hebben gehad, maar uiteindelijk worden hun leerlingen er niet beter van, dan is de professionaliseringsactiviteit in feite nutteloos geweest.

Hoewel LO-lessen sterk kunnen verschillen in type activiteiten (zoals turnen, spel, atletiek) is het motiveren van leerlingen voor een actieve leefstijl het overkoepelende doel. Fontys Sporthogeschool heeft er daarom met haar partners voor gekozen een vergelijkend onderzoek naar de effectiviteit van LS binnen LO, te richten op het motivationeel klimaat en de uitwerking daarvan op leerlingen. Daarbij staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

- 1 Wat zijn de effecten van een workshop 'motivationale klimaat' gevolgd door een begeleide lesson study op de vijf niveaus van doorwerking van Guskey (2000), in vergelijking met alleen een workshop?
- 2 Welke belemmeringen en succesfactoren kunnen er geïdentificeerd worden met betrekking tot het zelfstandig toepassen van de methode lesson study door docenten LO?
- 3 Hoe waarden docenten LO en hun leidinggevenden de opbrengsten van de methode lesson study ten opzichte van de tijdsinvestering die deze vergt?

Het project is in het afgelopen schooljaar (2017-2018) uitgevoerd, met in totaal twintig scholen, 59 docenten en metingen bij ongeveer 1180 leerlingen. Met behulp van de Universiteit Gent en Fontys Lerarenopleiding Tilburg zijn er meetinstrumenten uitgewerkt voor het meten van het motivationeel klimaat, zoals een leerlingenvragenlijst en een observatie-instrument voor video-opnames van de lessen. Wanneer alle gegevens zijn verwerkt en geanalyseerd, hopen we te kunnen zeggen of lesson study nu echt effectief is. De positieve ervaringen met het proces van samen lessen voorbereiden en onderzoeken op effectiviteit, hebben er al wel toe geleid dat de methode in aangepaste vorm een plaats heeft gekregen in het LO-curriculum van de ALO in Eindhoven.

De auteurs zijn als docent-onderzoekers werkzaam bij het lectoraat Move to Be van Fontys Sporthogeschool, Eindhoven

Bronnen

- Aelterman, N., Vansteenkiste, M., Van den Berghe, L., De Meyer, J., & Haerens, L. (2014). Fostering a Need-Supportive Teaching Style: Intervention Effects on Physical Education Teachers' Beliefs and Teaching Behaviors. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 36(6), 595-609.
- Armour, K., Makopoulou, K., & Chambers, F. (2012). Progression in physical education teachers' career-long professional learning: Conceptual and practical concerns. *European Physical Education Review*, 18(1), 62-77.
- Dudley, P. (2015). *Lesson Study*. Oxon (GB): Routledge.
- Goei, S. L., Verhoef, N., Coenders, F., Vries, S. de, & Vugt, F. V. (2015). Een lesson study team als een professionele leergemeenschap.
- Guskey, T. R. (2000). *Evaluating professional development* (pp. 1-13). Thousand Oaks (Cal): Corwin Press.
- Roesken-Winter, B., Hoyles, C., & Blömeke, S. (2015). Evidence-based CPD: Scaling up sustainable interventions. *ZDM Mathematics Education*, 47(1), 1-12.
- Slingerland, M., Borghouts, L., Jans, L., Weeldenburg, G., Van Dokkum, G., Vos, S., & Haerens, L. (2016). Development and optimisation of an in-service teacher training programme on motivational assessment in physical education. *European Physical Education Review*, 1-19.

Contact

l.borghouts@fontys.nl

Kernwoorden

professionaliseren, lesson study, onderzoek